

НАСЛІДКИ ВІЙНИ ДЛЯ ДОВКІЛЛЯ ТА ЗРОШУВАНОВОГО ЗЕМЛЕРОБСТВА

¹ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»

Анотація. В роботі розкрито наслідки повномасштабної збройної агресії РФ для довкілля та зрошуваного землеробства. Сформовано основні напрями повоєнного відновлення гідромеліоративної галузі.

Ключові слова: довкілля; водні ресурси; зрошуване землеробство; військові дії; відновлення.

Abstract. The article reveals the consequences of the full-scale armed aggression of the Russian Federation for the environment and irrigated agriculture. The main areas of land reclamation restoration have been formed.

Keywords: environment; water resources; irrigation agriculture; military actions; restoration.

Руйнівний вплив військових дій на довкілля тісно пов'язаний із продовольчою безпекою та безпосередньо здоров'ям людей, оскільки забруднені води, ґрунти та повітря є серйозною проблемою сьогодення та майбутнього. Згідно з останніми оцінками Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України [1] зафіксовано близько 2300 випадків нанесення шкоди довкіллю через війну, а загальний збиток навколишньому середовищу становить понад 46 млрд дол., основна частка якого (близько 60%) нараховується за забруднення повітря, що спричинено лісовими пожежами та військовими обстрілами. Зокрема, постраждала третина лісового фонду України (йдеться про незаконні вирубки та пожежі), частина якого не підлягає відновленню. Руйнівного впливу зазнали 2,9 млн га заповідних територій, що може спричинити загибель рідкісних представників флори і фауни. Крім того, близько третини території України потребуватиме розмінування. Наразі значних забруднень зазнали українські чорноземи. Так, збитки, завдані сільськогосподарським угіддям оцінюються в 18 млрд дол. Отже, військові дії провокують широкомасштабну екологічну шкоду та катастрофічні наслідки з довгостроковим ефектом для довкілля та для здоров'я людей.

Слід зазначити, що російське повномасштабне вторгнення в Україну лише поглиблює кліматичну кризу¹, оскільки військові дії спричинили збільшення викидів парникових газів. Так, у 2022 р. проти 2021 р. обсяг CO₂ збільшився на чверть. Зокрема, через війну зафіксовано 33 млн т викидів CO₂, 71% яких утворюється внаслідок пожеж. Слід зазначити, що статистичні дані щодо викидів різняться. Зокрема, згідно з даними Екодії за 7 місяців повномасштабної війни викиди парникових газів становили близько 100 млн тонн CO₂ екв. [2], а згідно з даними Міндовкілля України протягом 10 місяців війни викиди CO₂ в атмосферу, спричинені військовими діями, становили 42 млн т. Очевидним є те, що тривалість війни визначатиме подальші розміри викидів. За оцінками фахівців потенційні непрямі викиди CO₂ під час повоєнного відновлення України становитимуть близько 50 млн т [3].

Крім того, війна спричиняє забруднення водних ресурсів небезпечними речовинами (неочищених стічних вод, нафтопродуктів, важких металів та шкідливих хімічних речовин). Станом на початок 2023 р. відомо про завдані 400 млн грн збитків водному сектору від військових дій. Більше того, через дії окупантів різко знижується рівень води у Каховському водосховищі, що може призвести до екологічної та гуманітарної катастрофи. Згідно з оцінками ІВПіМ НААНУ скидання води із Каховського водосховища є викликом для 70% населення України та навіть спричиняє міжнародну загрозу в межах Чорноморського басейну.

Через війну аграрний сектор також зазнає значних збитків. Станом на листопад 2022 р. загальні прямі збитки аграрного сектора від війни становили 6,6 млрд дол., а непрямі втрати агросектора від війни оцінено в 34,25 млрд дол. Зокрема згідно з даними Мінагрополітики та KSE протягом 9 місяців війни внаслідок обстрілів та тимчасової окупації територій втрачено понад 30% наявних посівних площ і понад 70% зрошуваних площ. Тобто, площа, з якої було зібрано урожай сільгоспкультур на політих землях підприємств, у 2021 р. становила 378,4 тис. га, а враховуючи 70% скорочення через

¹ Згідно з прогнозами ОЕСР ризик кліматичної кризи увійде у топ-п'ятірку основних ризиків 2023 р. При формуванні зазначеного рейтингу враховувався значний вплив російсько-української війни.

військові дії вона становитиме 113,5 тис. га. Відповідно значно знизиться валовий збір сільгоспкультур на политах землях (рис.1).

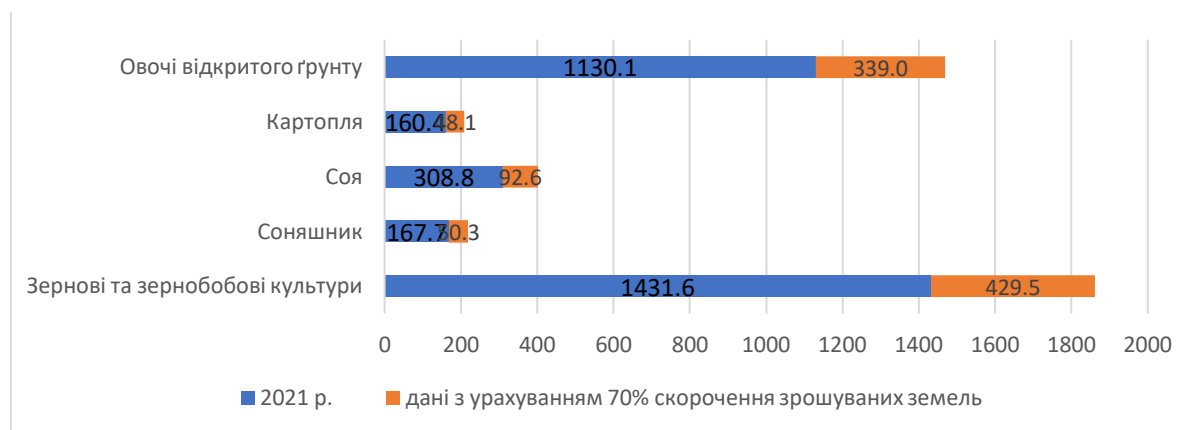

Рис.1. Валовий збір сільгоспкультур на политах землях підприємств у 2021 р. та з урахуванням 70% скорочення зрошуваних земель внаслідок військових дій, тис.т.

Джерело: сформовано автором.

Також через російську агресію пошкоджено дамби, меліоративні канали, насосні станції, зрошувальна техніка тощо. Для відновлення пошкодженої та/або зруйнованої зрошувальної інфраструктури в Південних регіонах України знадобиться 225 млн дол. Слід зазначити, що спричинені війною руйнації гідротехнічних споруд та порушення логістичних зв'язків, негативно вплинули на формування глобальної продовольчої безпеки, оскільки експорт вітчизняної продукції здійснюється у понад 190 країн світу, а внесок вітчизняного агропродовольчого сектора до світового ринку у передвоєнному 2021 р. був рівнозначним забезпеченню харчуванням близько 400 млн. осіб [4]. Зі зрозумілих причин виробництво валової продукції сільського господарства у 2022 р. знизилось, проте частка агропродовольчого експорту в загальному експорті зросла до рекордних 53% проти 41% у 2021 р. Тож, попри потужний удар, який завдала військова агресія аграрному сектору, останній продовжує відігравати значну роль у наповненні бюджету та забезпечувати продовольчу безпеку країни.

Остаточну оцінку збитків довіллію та гідромеліоративній галузі через російське вторгнення можливо буде здійснити після звільнення українських територій та припинення боїв. Зважаючи на заяви партнерських країн, нині є підстави очікувати, що успішному відновленню України після війни бути. Важливо щоб повоєнне відновлення було сталим в усіх секторах за стабільної підтримки реалізації "зелених" проєктів. Зрошувальне землеробство, як гарант сталих врожаїв, потребує особливої уваги та підтримки з боку держави. Першочерговими кроками повоєнної відбудови гідромеліоративної галузі мають бути: здійснення інвентаризації інженерної інфраструктури зрошувальних систем та енергоаудиту ефективності насосних станцій з подальшим проведенням комплексу робіт з будівництва та модернізації зрошувальної інфраструктури, а також заміни насосних агрегатів на сучасні й енергоефективні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. The war has devastated Ukraine's environment, too. URL: <https://www.economist.com/europe/2023/01/12/the-war-has-devastated-ukraines-environment-too>
2. Вплив російської війни в Україні на клімат. URL: <https://ecoaction.org.ua/wp-content/uploads/2023/02/vplyv-ros-viynu-na-klimat-promizh-otsinka-parn-haziv.pdf>
3. Зміна клімату 2023: збільшення викидів внаслідок війни та прогнози <https://mepr.gov.ua/news/40943.html>
4. Держводагентство: вплив війни на водні ресурси проникає в усі сектори економіки і вже давно перетнув національні кордони. URL: <https://www.davr.gov.ua/news/derzhvodagentstvo-vplyv-vijni-na-vodni-resursi-pronikaye-v-usi-sektori-ekonomiki-i-vzhe-davno-peretnuv-nacionalni-kordoni->

Дідковська Людмила Іванівна – кандидат економічних наук, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник, Державна установа «Інститут економіки та прогнозування НАН України», м.Київ, e-mail: luda_d2005@ukr.net

Didkovska Liudmyla I. – candidate of economic sciences, senior research fellow, senior research fellow, State Organization "Institute of Economics and Forecasting of the National Academy of Sciences of Ukraine", Kyiv, e-mail: luda_d2005@ukr.net